

Cavanilles (I, 21) en diu, en extracte: «el término de Castellfort, desde la Rambla de *Sellumbres* se extiende por dos horas hasta el de Morella, y otras dos entre los de Cincortres y Ares; los montes dexan una hoyada, y en la mitad de la cuesta se halla la población; según vestigios, en otros tiempos estuvo más abaxo, y defendida con torres, y el castillo que le dió nombre; más allá está el santuario de N. S. de La Font, muy freqüentado desde el S. xv». Aquest santuari, segons Sarthou es troba 4 k. al Sud del poble, en el *Barranc de la Font*, i a l'arxiu municipal, se'n conserva una història manuscrita, amb dades, allí i en altres documents des de 1476.

ETIM. El nom modern és ben poc significatiu, i gens distintiu, mera tautologia: tots els castells són forts. Tant això com la perfecta coincidència en estructura sil·làbica, i el paralelisme global de vocals i consonants, ens indueixen a creure que «Castellfort» sigui una alteració cristiana i catalana de *Galintort*, el nom «que li donaven els moros»; i que denominant un antic castell, en aquest nom s'oculta, un poc alterat, el mot aràbic que significa 'castell', o sigui *qal'at*. Segurament, doncs, és un compost on *qal'at* és combinava amb un altre mot aràbic. Inducció que resulta convincent per poc que es trobi un segon membre semblant a *-ort* o *-tort*, amb significat adequat al caràcter dels llocs.¹

Crec que aquest fou un mot àr. vulgar *ḥārt* que, significat pròpiament 'forat', prengué també el sentit de 'barranc'.² La combinació seria en una doble variant: 1) *qal'āt al-ḥārt* > **Galetalort*, contret (per haplogogia) en **Galetort*: desapareixent del tot el *ḥ* darrere de *l*. Amb el significat de 'castell del barranc (o del forat)', designaria primerament el castell de què Cavanilles assenyala vestigis prop del poble, a l'arrencada del barranc. 2) *qal'ā ḥārt* > **Galefort*, amb el *ḥ* canviat en *f*, com és normal en els arabismes catalans, quan va entre vocals o en principi de mot; amb el sign. de 'castell-barranc', designaria de primer les construccions sarraïnes en el fons del *Barranc de la Font*, damunt les quals s'ha fet després el Santuari de la M. de D. de *la Font*. És clar que l'etim. pop. 'castell fort' va donar més força a la variant (2) *-fort*.

La consciència que tenien els moriscos que *qal'at* i *Gale-* significaven 'castell' féu que *Gale-* fos substituït per *Castell-* i alhora les variants 1) i 2) es refongueren, en el nom català del poble, *Castellfort*. En la *n* de la forma *Galintort* documentada en la carta pobla de Blasco d'A. sembla haver-hi infl. del NP arag. i cat. *Galind*(*d*), tan comú entre els barons que acompanyaven Don Blasco i Jaume I (que hi sobrevingué de seguida) (*Aznar Galíndez*, *Castellgalí* etc.), potser ajudant-hi una dissimilació *-l-l-* > *-l-n-* en el **Galetalort* de què partim.

L'àr. *ḥārt* ha donat també el nom del poble *Fortaleny* a la Ribera del Xúquer (V. aquest art.) < *ḥārt al-ʿaīn* 'el barranc de la font'. Notable coincidència amb el *Barranc de la Font*, on es congruïa el nom del nostre *Castellfort*! Un tros més Ribera amunt, hi ha *Car-*

let, que com acabo de demostrar ve de *qal'āt* pl. hispànic de *qal'at*.

Hi hauria en àrab altres ètimons, concebibles com a origen del nostre *-fort*. Els enumero, però no hi crec perquè tots presentarien més punts discutibles i poc indicis favorables com els assenyalo en l'anterior.

a) Amb *ṭārd* 'acció de caçar', de primer 'empaïtar', del derivat del qual, *maṭrad* 'vedat de caça', ve el nom d'*Almatret*, poble de les Garrigues (v. l'art.): en el sentit de «drive away» ja a l'Alcorà (Penrice, i en tots els dicc. clàssics: Lane, 1838b) o sigui, 'empaïtar allunyant'. Llavors *qal'ea atṭārd* 'el castell d'anar a caçar, de les caceres'.

b) Format amb *ʿārd* 'revista de tropes' d'on ha vingut el cast. *al-arde* que antigament tenia aquesta acc. específica. Així *qal'at al-ʿārd* 'el castell on desfilen els soldats', amb la dita haplogogia.

c) i c') Els posem junts perquè és amb mots sinònims: c) *turb* 'terra', que en plural *turāb*, combinat amb *qal'ea*, ha donat l'arag. *Calatorao*, el poble tan conegut del Baix Aragó; llavors caldria admetre que aquí *qal'ea (a)t-turb* 'castell de terra o fet amb terra' havia canviat *-orb* en una terminació més corrent (*-ort*) ajudant-hi els NLL en *-tort* (*Castelltort*, *Vilatorta* etc.), o en *-fort* (*Monfort* etc.). c') Combinació amb *ʿārd* que és, també 'terra' però més aviat en el sentit de 'pavimentat' (Dozy), car també un significat de 'fort empedrat', 'castell pavimentat' fóra concebible.

d) *ṭārf* el mot que ha donat el cpt. *Traf-al-gar* 'cap en un litoral', i també 'punta' («acumen, cuspis, extremitats» en *RMa*); no gaire adequat ni als llocs ni per la *-f*.

e) *wārd* 'rosa': *qal'āt al-wārd* 'els castells de les roses': massa arbitrari semànticament.

f) *ḥayr* d'una arrel aràbiga coneguda, si és que vénen d'aquí *Llaurí* (< *al-baurin* en plural) i potser *Alfauir* (però són etimologies improbables o discutibles).

En conclusió. Crec que podem donar com extremament probable que *Galintort* ve d'un cpt. de *qal'at* 'castell', amb les explicades modificacions fonètiques i d'etim. popular catalana. I que sigui per combinació amb *ḥārt* 'forat', 'barranc', com la solució versemblant. Car la presència d'aquest mot en la toponímia valenciana està comprovada en tot cas pel nom de *Fortaleny* < *ḥārt al-ʿaīn* 'barranc de la font' i altres etimologies segures que indicaré en el seu lloc.

¹ Comencem per advertir que el fet que *q-* hi aparegui canviat en *G-* és natural, perquè aquella era una consonant de valor intermedi: sonora però «fortis». — ² *ḥrt* 'fer un forat amb el torn', Dozy (*Suppl.* I, 362b3); i Lane, 723c; *RMa* i *PAlc* donen el subst. *ḥārt* en les accs. 'forat a la bóta' («botana»), i 'forat fet amb torn' (a qualsevol lloc) (*RMa*). Però el mateix subst., és traduït a Algèria per «ravins», i el verb, per «creuser une ravine; fendre, ouvrir» (Beaussier, p. 247a).

Castellfraumir, V. *Castellformit*